

נושא א: תורה, מצוות ודרך ארץ

לימוד התורה וקיום המצוות מלווים אותנו לכל אורך חיינו. התורה היא התשתית על פיה ברא ה' את העולם:

בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן.

והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינק סאות [מחברות, פנקסים] יש לו, לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפשין [שערים].

כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם.

והתורה אמרה: "בראשית ברא א-להים" (בראשית א, א) ואין ראשית אלא תורה, שנאמר "ה' קנני ראשית דרכו" (משלי ח, כב).

(בראשית רבה [וילנא] פרשהא, א)

ההבטה של ה' בתורה - משמעותה שהעולם מנוהל ע"פ התורה, ואין ערך ותכלית לקיום העולם ללא תורה ומצוות. "אשר בחר בנו... ונתן לנו את תורתו" - הקב"ה בחר בעם ישראל כדי ליישם ולממש את התכלית של העולם. "התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו" (שבת פח ע"א).

- א. הסכימו את המשלם המלך שפוצה לבנות פלטין [אפואן]?
- ב. שומרי אב מיהו המלך. מיהו הפלטין. מיהו האומן. ומה הם הדישפלאות?
- ג. "אשר בחר בנו... ונתן לנו" - מה אמרנו מכך?
- ד. מיהו התנאי שפתנה הקב"ה עם אדם הראשית ומה אמרנו מכך?

לימוד תורה כנגד כולם

משנה פאה פרק א משנה א

במשנה שלושה נושאים הקשורים זה לזה:

[א] מצוות שהתורה לא הגדירה את שיעוריהן - הכמות הנדרשת על מנת לקיימן (אם כי חכמים הגדירו בהן שיעורים). אך כל המרבה בהן-הרי זה משובח, והוא מקבל על כך תוספת שכר.

[ב] מצוות שמקבלים עליהן שכר כפול: "שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא" - האדם נהנה מפרי מעשיו בעולם הזה, בעוד ששכר המצווה הוא בעולם הבא.

[ג] "תלמוד תורה כנגד כולם" - שכר לימוד תורה, ומעלת הלימוד, המעניק תוכן עמוק וחכמה א-להית לכל מעשי המצוות ולהתנהלות כל אדם בעולם.

רמב"ם פירוש המשנה מסכת פאה פרק א משנה א

וענין מה שאמר "אוכל פירותיהן והקרן קיימת לך" - מה שאומר לך: כי המצוות כולן

נחלקין בתחילה על שני חלקים:

[א] **החלק הראשון** במצוות המיוחדות לאדם בנפשו, במה שיש בינו ובין הקדוש ברוך

הוא, כגון ציצית, ותפילין, ושבת, ועבודת כוכבים.

[ב] **והחלק השני** במצוות התלויות בתועלת בני אדם קצתם אל קצתם, כגון: אזהרה על הגניבה והאונאה, והאיבה והנטירה, וכגון הציווי באהבת איש את חבירו, ושלא יסית אדם להזיק לחבירו, ואל יעמוד על דם רעהו, וכבוד אבות והחכמים שהם אבות הכל.

וכשיעשה האדם המצוות המיוחדות לנפשו, **מה שיש בינו ובין בוראו** - תחשב לו לצדקה, **ויגמלהו** הקדוש ברוך הוא עליה **לעולם הבא**... וכשיעשה האדם המצוות התלויות **בתועלת בני אדם זה עם זה**, כמו כן **תחשב לו לצדקה** לעולם הבא, לפי שעשה המצווה, **וימצא טובה בעולם הזה בעבור** שנהג מנהג הטוב בין בני אדם. כי כשינהג מנהג הזה, **וינהגו אחרים כמנהגו** - יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא.

אלו דברים שאין להם שיעור:

הפאה, והביכורים, והראיון, וגמילות חסדים, ותלמוד תורה.

ואלו דברים שאדם אוכל פרותיהן

בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו.

ותלמוד תורה כנגד כולם.

וכל המצות שבין אדם לחבירו נכנסות ב"גמילות חסדים"... וכשתחקור על הענין הזה, **תמצא תלמוד תורה שקול כנגד הכל, כי בתלמוד תורה יזכה האדם לכל זה**, כמו שבארנו שהתלמוד מביא לידי מעשה[רמב"ם, הלכות תלמוד תורה ג,ג]. **ביכורים** - הפירות הראשונים משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. מביאים אותם לבית המקדש ובעת הבאת הביכורים היו קוראים בפרשת ביכורים. זמן הבאת ביכורים הוא משבועות ועד סוכות, והמביא ביכורים מסוכות ועד חנוכה אינו קורא. מסכת ביכורים נמצאת בסדר זרעים, בה מתואר סדר הבאת הביכורים בזמן בית המקדש והלכות ביכורים.

רבנו עובדיה מברטנורא מסכת פאה פרק א משנה א

וגמילות חסדים - **דבגופו**, כגון ביקור חולים ולקבור מתים, וכיוצא בהן. אבל **גמילות חסדים דבממונו**, כגון פדיון שבוים ולהביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן **ישלהן שיעור**. שיתן בכל פעם שתבוא מצוה כזו לידו **חמישית מן הריווח שבנכסיו, ותן[ויותר] לא מחייב**, דהכי אמרינן [שכך אמרו]: 'המבזבז - אל יבזבז יותר מחומשו' (כתובות מט ע"ב). הלכן מבעי ליה לאיניש לאפרושי [לכן צריך אדם להפריש] חמישית הריווח בכל עת כדי שיהא מצוי כלזמן שיבא גמילות חסד לידו ושיקיימו, ובה כינפיק [ובכך יוצא] ידי חובתו. **ותלמוד תורה** - אין לה שיעור דכתיב: "והגית בו יומם ולילה" (יהושעא, ח). **ותלמוד תורה כנגד כולם** - שקול כנגד כולם.

הרחבה:

גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" (קידושין מ ע"ב) תלמוד תורה הוא גדול ועומד בפני עצמו עם זאת שהוא גם מביא לידי מעשה המצוות כולן. "חלילה לומר שערכה של תורה איננו כי אם הכשר למעשה המצוות. אבל היא עליונה וחשובה בקדושתה בפני עצמה, עד שאפילו כשלומדים מה שאי אפשר לקיים כלל, אין שיעור למעלת הלימוד ההוא... ואין שיעור למעלת התורה של הלימוד בדברים שאין להם שום יחס לענייני מעשים כי היא בעצמה עליונה מכל. אלא שבכלל גודל מעלתה כלולה גם מעלה זו שהיא מביאה לידי מעשה" (הרא"ה קוק, שבת הארץ, מבוא, פרק טו. ראה עוד: הרא"ה קוק, אורות התורה ח, א; מהר"ל, נתיבות עולם א, נתיב התורה, פרקים א, ה).

3. הסכמי את הפסוקים - "אין להם שיעור"
4. הסכמי את המצוות הבאות - הפסוקים והביכורים, וקיימין. ושמירת חסדים, ותלמוד תורה.
5. הסכמי - דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, והקפן קיימת לו לעולם הבא.
1. אלא שני סוגים מתחלקים כל המצוות ולאילו יש שכר כפול ומצוה?
2. מצוה לפי הפסוקים - תלמוד תורה כנגד כולם?
3. אלא שני סוגים אחרים יש ואינה מתחייבת הפסוקים שאין לה שיעור?

א. חובות של אב לבנו, וחובות של בן לאביו, ומצוות עשה שהזמן גרמן

משנה קידושין פרק א משנה ז

במשנה שלושה נושאים:
 [א] חובות של אב לבנו, וחובות של בן לאביו.
 [ב] פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן.
 [ג] חובת נשים וגברים במצוות לא תעשה, למעט שלוש מצוות לא תעשה מהן נשים פטורות.

רמב"ם פירוש המשנה מסכת

קידושין פרק א משנה ז

מצוות הבן=שמוטלות [עלהאב- שש מצוות. ואלוהן: למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות, ולהושיט ובנהר... כל אלו חייב

כל מצוות הבן על האב- האנשים חייבין והנשים פטורות.
וכל מצוות האב על הבן- אחד אנשים ואחד נשים חייבין.
וכל מצוות עשה שהזמן גרמה- האנשים חייבין והנשים פטורות.
וכל מצוות עשה שלא הזמן גרמה- אחד אנשים ואחד נשים חייבין.
וכל מצוה בלא תעשה, בין שהזמן גרמה ובין שלא הזמן גרמה - אחד אנשים ואחד נשים חייבין.
חוץ מבל תקיף, ומבל תשחית, ומבל טיטמא למתים.

האב לעשותם לבן, ואין האם חייבת לעשותם לבנה. והוא ענין אמרם: 'האנשים חייבין והנשים פטורות'. **ומצוות האב=שמוטלות** על הבן רבים מלספור, אלא ששני יסודות כוללים אותם: מורא וכבוד. והזכירו מהם דוגמאות ואמרו: מורא- לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריע את דבריו. כבוד - מאכל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. כל אלו ותולדותיהם חייבים הבנים זכרים ונקבות לעשות להוריהם...

ומצות עשה שהזמן גרמה היא - שחובת עשייתה בזמן מסוים, ושלא באותו הזמן אין חיובה חל, כגון: הסוכה והלולב והשופר והתפילין והציצית לפי שחובתן ביום ולא בלילה, וכל כיוצא באלו.

ומצות עשה שלא הזמן גרמה - הן המצוות שחובתן חלה בכלה זמנים. כגון: המזוזה, והמעקה, והצדקה. **...ואמרנו "כל"** [נוסח המשנה: 'וכל מצוות עשה שהזמן גרמה'] - רוצה לומר על הרוב. אבל מצות עשה שהנשים חייבות ומה שאינן חייבות בכל היקפן, **אין להן כלל, אלא נמסרים עלפה והם דברים מקובלים** [=במסורת]. הלא ידעת שאכילת מצה ליל פסח, ושמחה במועדים, והקהל, ותפלה, ומקרא מגלה, ונר חנוכה, ונר שבת, וקדוש היום, כל אלו מצוות עשה שהזמן גרמה, וכל אחת מהן חיובה לנשים כחיובה לאנשים. וכך גם מצות פריה ורבייה, ותלמוד תורה, ופדיון הבן, ומלחמת עמלק, כל אחת מהן מצוות עשה שלא הזמן גרמה ואין הנשים חייבות בהן. **אלא כולן קבלה כמו שביארנו.** **אבל הכלל שהזכיר במצות לא תעשה** הוא נכון. אמרה: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם" (במדבר ה, ו), ואמרנו: 'השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה' (קידושין לה ע"א). **חוצי משלש אלו.** אמר ה' יתעלה: "לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך" (ויקרא יט, כז), כל מי שיש לו זקן ואפשר להזהירו על גלוחו, הוא שאסור לו לגלח את כל הראש. והוא אמרם: 'הני נשי הואיל וליתנהי[אינן יכולות להשחית] בהשחתה ליתנהי בהקפה [אינן אסורות הקפה]' (קידושין לה ע"ב). ואמר "אמור אל הכהנים בני אהרן לנפש לא יטמא" (ויקרא כא, א), בני אהרן ולא בנות אהרן (סוטה כג ע"ב).

הרחבה

לימוד תורה ומידות טובות: התורה מדריכה את האדם לנהוג בהנהגות ובמידות טובות. לימוד תורה הוא לא רכישת ידע מעמיק ומענין, **אלא תורת חיים שמדריכה ומובילה** את הלומד במעגלים הרבים של חיינו: האישי, המשפחתי, החברתי, הלאומי ועוד. אין זה נכון שאדם ילמד תורה ובה הוראה והדרכה לחיי צדק, יושר ומידות טובות, והוא עצמו נוהג שלא כשורה.

אביי אמר: **כדתניא, "ואהבת את ה' אלוהיך"** (דברים ו, ה) - שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר: **"ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר"** (ישעיהו מט, ג). אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה. פלוני שלמד תורה - ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו! ועליו הכתוב אומר: **"באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו"** (יחזקאל לו, כ). (יומא פו ע"א; רמב"ם הל' דעות ה, יג) [לקמן אבות ד, ו]. הנצי"ב מוואלאזין בהקדמתו לפירושו העמק דבר על בראשית מסביר מדוע ספר בראשית קודם לחומש שמות, והרי לכאורה היה ראוי להתחיל דווקא במצוות ולא בסיפורי האבות? הוא מסביר שספר **בראשית** העוסק באבות האומה **נקרא ספר הישר**: "שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות אע"פ שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריה והיריסות ישוב הארץ. וזה היה שבח האבות שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואהבי ה' באופן היותר אפשרי, עוד היו ישרים...".

שאלות ?

- ח. הסביפי מה פכיונה - מצוות הבן אל האב כתפי מה הפס מצוות אלה ומי חייב הפס ומי לא ?
- ז. הסביפי מה פכיונה - מצוות האב אל הבן? כתפי אאלו שני חלקים מתחלקים מצוות אלה וכתפי זולמא [3] הפס חלקים ומי חייב הפס ?
- ז. הסביפי מה הפס - מצוות עשה שהלמן לפרמן הפס חייב הפס ?
- יא. כתפי מקרים יוצאים מן הכלל הפס ? הסביפי מה הפס חייב הפס - יכל מצוות. "וכי יצא יש אהסביפי ?
- יב. הסביפי מה הפס - מצוות עשה שלא הפס לפרמן הפס חייב הפס ?
- יג. כתפי מקרים יוצאים מן הכלל הפס ? הסביפי מה הפס חייב הפס - יכל מצוות. "וכי יצא יש אהסביפי ?
- יד. מהיכין אנו יוצאים את היוצאים מן הכלל המצוות עשה ?
- יז. כתפי זולמא - מצוה בלא תעשה. הפס חייב הפס [3] ומי חייב הפס ?
- יח. מצוה האלים יכל מצוות " אינן קשות כאן ?
- יט. מהיכין אמרנו את חייב הפס המצוות לא תעשה ?
- יח. מה הפס שאלת היוצאים מכלל זב ומצוה נשים פטריות מהפס ?

דברי רבן גמליאל המובאים כאן, עוסקים:
 [א] חשיבות עשיית מלאכה יחד עם לימוד התורה.
 [ב] התוצאה השלילית של לימוד תורה ללא מלאכה [=עבודה].

א. תורה עם דרך ארץ

משנה אבות פרק ב משנה ב

רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר:
 יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון.
 וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטילה וגורת עוון.

הרב מנחם המאירי, חידושי המאירי לאבות

יש **מפרשים 'דרך ארץ'** התעסקות בפרנסתו וסחורות. ובא על דרך טובה [=ההתייחסות היא חיובית]... ואמר 'שיגיעת שניהם משכחת עוון', כלומר: שכל צד ממון נעדר ממנו. שמצד תורתו הוא יודע במה שהוא צריך לזהר, ומצד הסתפקותו [=פרנסתו] אינו צריך לצדד [=לצוד, לחפש] בעצמו שום תחבולה וערמה לבקש בה את טרפו.
והוא שאמר אחר כך: ש'כל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטלה', שהרי צורך פרנסתו וסיפוק ביתו דוחקים אותו... וסופו מלסטם הבריות.
ויש לפרש 'דרך ארץ' - מוסר ומידות... כי החכם... כשהוא בעל מוסר ומוכיח דרך חיבה ואהבה, הם נזהרים בכבודו הרבה.

- א. רבנן גמליאל - "יפה תורת עם דרך ארץ"
- ב. רבא לא צדקת יש משאטות לכך שמי סאורי לאת הוא בני של ר' יהודה הנשיא
- ג. רבנן גמליאל - "כל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטלה"
- ד. אילנה מבין שני הפירושים מתאים יותר להפסק האשנה?
- ה. כיצד אפי כל אחת מהפירושים ניתן להסביר "שישטת שניהם משכחת עוון"?

משנה אבות פרק ד משנה ה

רבי צדוק קובע שאין לנצל את עובדת היות האדם לומד תורה לצורך הנאה אישית. הלל הוסיף שמי שמשתמש בכתר התורה, מאבד את מעמדו ומקומו.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה י

כל המשלים על ליבנו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה **חילול** את השם **ובזה** את התורה ו**כבה** מאור הדת וגרם **רעה** לעצמו ו**נטל** חייו מן

העולם הבא. לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. **אמרו חכמים:** כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. **ועוד צו ואמרנו:** אל תעשה עטרה להתגדל בהן, ולא קרדום לחפור בהם. הרבנות (אבות א, י), וכל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטילה וגורת עוון (אבות ב, ב). וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות (ע"פ קידושין כט ע"א).

הרב יוסף קארו, כסף משנה

הרב יוסף קארו [מחבר השולחן ערוך] מתנגד לתפיסה שמשמעת מדברי הרמב"ם ופועל להצדיק את המנהג המקובל [מקובל בימינו, ולפי דבריו היה מקובל גם בזמנו]. הדיון שלו בדברי הרמב"ם נחלק לשלוש טענות אפשריות להצדיק את המנהג המקובל.

א. **ואחרי הודיע ה' אותנו כל זאת אפשר לומר** שכוונת רבינו כאן היא שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד אבל שילמוד מלאכה המפרנסת אותו ואם תספיקנו מוטב ואם לא תספיקנו יטול הספקתו מהצבור ואין בכך כלום. וזהו שכתב כל המשלים על לבו וכו'. והביא כמה משניות מורות על שראוי ללמוד מלאכה

- ב. **ואפילו נאמר שאין כן דעת רבינו** אלא כנראה מדבריו בפירוש המשנה קי"ל כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הצבור
- ג. וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר:

- א. הסבירי את הביטוי - "עברת אהבתך" - "קדושת אהבה"?
- ב. מדוע אין לשון אהבה אצל רש"י?
- ג. הסבירי את הביטוי "ואישתאש בתא. חלל" וכיצד הם קשורים לביטוי האחר?
- ד. כתבי את הפסוקים שבהם חז"ל משתמשים בלשון אהבה אצל רש"י?
- ה. אפי' הפסוקים קארו וזאת השאלה עדין כיצד ניתן לתרגם ת"ח שאקבלים כסף עבור אימוץ תורה? ולכאורה בניגוד לביטוי הפסוקים החומריים?

משנה אבות פרק ו משנה ד

הדרת לומד התורה בדרך קניית דרך התורה

- א. הסבירי את הביטוי "אבות" של תורה " " ?
- ב. מהי ההצדקה הפסיכית של המשנה?
- ג. כתבי שלוש דוגמאות לביטוי "אבות" ?
- ד. מה פירוש מיט המשנה קשתה?

כך היא דרכה של תורה:
פת במלח תאכל, ומים במשורה שתה" (יחזקאל ד, יא), ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ואם אתה עושה כן, "אשריך וטוב לך" (תהילים קכח, ב). אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא.

- ה. מה הפסוקים העוסקים בהצדקה זו של המשנה?
- ו. כיצד ניתן להסביר אשפיק-ג'טאלס הפסוק?

ב. ובתורה אתה עמל

הרב צבי יהודה קוק, קנין תורה, אבות פרק ו משנה ד, עמ' כח-כט

משמעות המשנה "כך היא דרכה של תורה" אינה שמצווה היא לאכול דווקא "פת במלח ומים במשורה", אלא היא באה ללמדנו, **שגם כשאדם שרוי במצב** של אכילת פת במלח, **עם זאת "בתורה אתה עמל"**. ההוראה לא נאמרה בלשון נסתור, אלא **בלשון נוכח**. אתה, פת במלח תאכל וכו'. **זו פנייה אל כל אחד ואחד מאתנו**. אם "בתורה אתה עמל", **אזי אתה מתרומם מעל ההרגשה** העלולה להיגרם כתוצאה מאכילת פת במלח. אם לומדים תורה לא מתוך חיפוש תועלת, אלא **מתוך הכרה, שהיא מקור החיים, תמיד מוצאים חיים**. דבר זה בגדר "תורת ה' תמימה-משיבת נפש" (תהילים י"ט, ח).

יש לשאוף להגיע לחירות אמיתית, לשמור על המצב האידיאלי גם בשינוי גוונים ובתמורות ולשכלל את האישיות התורנית שלא תזדייף. האדם חייב להמשיך בלימודו ועמלו בתורה גם במצב הקשה ביותר של אכילת פת במלח ושל שתיית מים במשורה, ובהתעלותו לדרגה הגבוהה אין מצבים אלו משפיעים עליו, ואינם מפריעים לו להגיע אל הפסגה התכליתית. **דווקא במצב כזה של מיעוט אור ייבחן האדם במידת דבקותו בתורה. מתוך 'דרך' זו אנו למדים על האישיות**

הפנימית של לומד התורה.

מציאותו של האדם היא, שהוא נמצא בתוך מסגרת חברתית מסוימת, וזו עלולה להקשות על הליכתו בדרכה של תורה. **הקושי 'להיות יהודי' אינו בתורה ובמצוות עצמן**, אין קושי מעשי לקיום מצוות דאורייתא ודרבנן, **הקושי הוא פסיכולוגי-נפשי**, הקיים במקום שחסר יחס ודבקות בתורה. המחשבות הזרות אף הן קיימות רק במצב של חוסר דבקות ראוי

בתורה, כשם שכל הסיבוכים נובעים מתוך חולשת האחיזה במקור החיים... במקום בודד וריק, יש מקום למזיקים ולרוחות רעות. לעומת זאת **דבקות הנפש היא הקובעת את יציבות החיים.**

יש לשמור על הקשר האמיץ עם התורה גם במחשכים. עלינו להתחזק ולהיות מוכנים למצב מחודש של השפעת אור ה' ושל הטבת המצב הרוחני והמצב הגשמי, שיש בו לעזור לעבודת ה'. אין למעט ולצמצם את לימוד התורה גם כאשר יש תמורות. הזיקה, הקשר והדביקות עם מקור החיים חייבים להתקיים גם במצבים קשים. הדבקות בתורה היא הקובעת את דרכה של תורה. תורה זו, **שהיא אישיותך ומהותך ונקראת על שמך**, היא הקובעת את עצמיותך, **וכשם שעצמיותך ומציאותך אינם משתנים במצבים השונים, כך הדביקות בתורה אינה ניתנת לשינוי בכל המצבים.** גם במצב השפל- "בתורה אתה עמל".

יש שדווקא מתוך המכשולים מגיעים לידי התרוממות. **אם אי אפשר ללכת בדרך התחונה ללא מכשולים, הרי מתרוממים לשביל גבוה יותר.**

- ג. הסכימי לפי הפה צבי יהודה - "כך היא צרכה של תורה" ?
 ח. מצוה בתורה האמנה ציווי באשון נוכח - "תורה אתה עמל" ?
 ט. הסכימי את צברי הפה צבי יהודה - "צווקא במצב כלב של מיטל אור ייבחן האדם באיזו דבקותו בתורה" ?
 י. הקושי להיות יהודי אינו התורה ומצוות עצמן הקושי הוא פסיכולוגי-נפשי-הסכימי צברי אלה של הפ"י ?
 יא. הסכימי - "וכשם שעצמיותך ומציאותך אינם משתנים במצבים השונים, כך הדביקות בתורה אינה ניתנת לשינוי בכל המצבים" ?
 יב. הסכימי - "אם אי אפשר ללכת בדרך התחונה ללא מכשולים, הרי מתרוממים לשביל גבוה יותר" ?